

Трутенъ Алина Викторовна. Критерии и показатели воспитанности ценностного отношения к водным ресурсам у студентов аграрных высших учебных заведений. В статье определены критерии воспитанности ценностного отношения к водным ресурсам: когнитивный, ценностно-мотивационный, деятельностный и соответствующие показатели. Обоснованы уровни воспитанности обозначенной ценности: высокий, средний, низкий. Подчеркнуто, что каждому уровню воспитанности соответствует определенный тип отношения студентов к водным ресурсам: высокому уровню – заботливый, среднему – рациональный, низкому – равнодушен.

Ключевые слова: ценность, ценностное отношение к водным ресурсам, воспитанность личности, критерии, показатели, уровни.

Truten Alina Viktorivna. Criteria and indicators of education of values-based attitude to water resources in students of agricultural higher education institutions. The article defines the criteria for education of the value of the relation to water resources: cognitive, value-motivational, business and relevant indicators. The level of education of the indicated value are grounded: high, medium, low. It is emphasized that a certain type of students' attitude to water resources corresponds to each level of education: a high level – caring, medium – rational, low – indifferent.

Keywords: value, values-based attitude to water resources, personality development, criteria, indicators, levels.

Стаття надійшла до редколегії 05.12.2018 р.

УДК 781.63

Юлія Турич, Ірина Кузава

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОЦЕСОМ МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячується вивченню й теоретичному обґрунтуванню проблеми психолого-педагогічного керівництва процесом музичного сприймання у студентів мистецьких спеціальностей. На основі вивчення та аналізу наукової, педагогічної, психологічної, культурологічної, філософської та мистецтвознавчої літератури з означеної проблеми, автор конкретизує і теоретично обґрунтовує зміст понять «музичне сприймання», «психолого-педагогічне керівництво»; розкриває зміст культури музичного сприймання, аналізує процес формування музичного сприймання у професійній підготовці студентів мистецьких спеціальностей; визначає особливості музичного сприйняття у студентів мистецьких спеціальностей.

Ключові слова: музичне сприймання, педагогічне керівництво, студентська молодь, мистецькі спеціальності

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливим чинником у підготовці студентів мистецьких спеціальностей є виховання їх музично-естетичної культури. На цьому наголошено в державних документах – Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді України, Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепції та Комплексній програмі художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних закладах.

Орієнтація сучасної освіти на особистість створює сприятливі умови для розробки та застосування нових педагогічних технологій, активних методів та інтерактивних технік навчання, мета яких полягає у створенні оптимальних умов для розвитку та становлення особистості як суб'єкта діяльності і суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування музичного сприйняття досить складна, багатоаспектна і багатогранна. Протягом ХХ століття її вивченням займалися представники різних галузей науки: естетики (В. Блудова, Ю. Борев, Є. Волкова, М. Каган, В. Максимов, Б. Мейлах, Г. Панкевич, С. Раппопорт, А. Сохор, Г. Шингаров та ін.), музикознавства (Б. Асаф'єв, В. Медушевський, І. Рижкін, Н. Очеретовська та ін.); психології (С. Беляєва, Л. Виготський, А. Костюк, Г. Кечхуашвілі, А. Леонтьєв, Є. Назайкінський,

В. Ражніков, Г. Тарасов, Б. Теплов, В. Цеханський); теорії музичного виховання (О. Апраксіна, Д. Кабалевський, О. Ростовський, О. Рудницька, А. Сергієнко, Л. Хлебнікова) та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні процесу психолого-педагогічного керівництва музичним сприйманням студентів мистецьких спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічні соціокультурні трансформаційні процеси, що відбуваються в нашій державі, вектор інтеграції в європейське співтовариство детермінують створення в суспільстві умов для творчого саморозвитку людини. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми підвищення ролі мистецької освіти, зокрема у художньо-естетичному вихованні українського студентства. Нагальною потребою у цьому процесі стає визначення дієвих чинників формування цілісної особистості студентів мистецьких спеціальностей як носіїв гуманістичних цінностей і культури.

Метою сучасної освіти є виховання людини, що прагне до самореалізації, вміє критично мислити, цінувати культурну спадщину і здатна творчо збагачувати її. У досягненні цієї мети важливе місце відводиться предметам естетичного циклу, в тому числі, уроку музичного мистецтва, який сьогодні стає не просто уроком розвитку сенсорних музичних здібностей, а уроком мистецтва, тільки за умови розвитку всіх психічних процесів: сприймання, мислення, пам'яті, уваги й, зокрема, музичних здібностей: тембрового слуху, відчуття ритму тощо [6, с.138].

Сприйняття музики розглядається науковцями як ефективний засіб підвищення загального творчого потенціалу особистості, а цілісне сприйняття мистецького твору визнається ведучим компонентом її художньої культури. Відповідно, розвиненість музичного сприйняття на рівні його цілісності виступає в якості ядра музичної культури особистості.

Сприймання музики в педагогічній науці – це естетичне осягнення музичного явища в єдності його змісту та форми, осмислення художніх образів музичного твору і виражених в ньому емоцій та почуттів.

Сприйняття музичного твору – складна, історично та соціально обумовлена діяльність, яка існує на різних рівнях: пізнавальному, емоційному, емоційно-оцінному, творчому. Психологія цього процесу містить в собі невичерпні резерви асоціативних можливостей.

Сприймаючи музику, людина проявляє своє суб'єктивне емоційне «Я» через пізнання її ідейно-образного змісту. У свідомості слухача відображається звуковий матеріал, відтворюються переживання, образи і думки, втілені композитором у конкретному музичному творі або його частині.

Б. Асаф'єв пропонував використовувати слухання музики як «гімнастику музичного відчуття і свідомого сприймання музики». Він писав: «Музична культура потребує слухачів, здатних критично розбиратися в художніх музичних явищах, а не пасивних спостерігачів». Вчений доводив, що навчити дитину активно слухати музику – справа складна. Завдання полягає в тому, щоб процес сприймання зробити активним, творчим, бо пасивне сприймання музики гіпнотизує почуття і паралізує волю» [1, с. 61].

Для розуміння музики потрібна складна пошукова аналітико-синтетична робота свідомості, спрямована на виділення і об'єднання основних елементів звукової тканини твору, їх осмислення на основі активізації емоційно-образних асоціативних компонентів.

Відомо, що саме в процесі слухання, аналітичного сприймання високохудожніх музичних творів формується інтерес до серйозного музичного мистецтва, розширюється музичний світогляд, виховується естетичний смак, закладаються основи загальної культури, формується творче мислення.

Традиційно в психолого-педагогічній літературі музичне сприймання розглядається у двох основних значеннях:

1) вузькому розумінні цього явища як прямого відображення сенсорної інформації, що виникає за умови безпосереднього слухання музичного твору;

2) широкому – як специфічного виду духовно-практичної діяльності, що не обмежується перцептивним, несвідомим актом, а включає творчу складову осягнення виразно-сміслового значення музики.

Музичне сприймання як вид навчальної діяльності – це творчий процес освоєння художніх цінностей музики, який сприяє наповненню духовного світу особистості високим суспільним змістом, формуванню моральних принципів і цінностей, світоглядних позицій. У цьому процесі можна виділити три основних етапи:

- первинне розрізнювання (невизначне, несвідоме, тобто перцептивне сприймання музичних звучань);
- детальне бачення (аналіз виразно-сміслового значення музичної мови, її розуміння);
- цілісне усвідомлення (естетична оцінка емоційно-образного змісту музики, її інтерпретація) [3, с. 19].

На першому етапі сприймання музики необхідно розвивати уміння, які дозволяють слухачам виділити окремі музичні інтонації, слідкувати за їх розвитком, об'єднувати в єдину цілісність.

Другий етап сприймання пов'язаний з переходом від перцепції музичних звуків до освоєння їх виразно-сміслових значень. Цей період характеризує потяг слухача до найбільш точного розуміння об'єктивного музичного змісту.

На третьому етапі сприймання особливого значення набуває формування умінь особистісного освоєння музичної образності та емоційної ідентифікації, розвиток творчої пошукової активності, що спрямовує їх фантазію, пам'ять, силу уявлення і забезпечує певну «гарантію сприйнятливості до музики», як зазначає О. Рудницька [4, с. 127].

Сьогодні ми є свідками значних перетворень в системі професійної освіти в контексті європейських вимог і стандартів, концепції «освіта впродовж життя» (Lifelong Learning), прийнятої світовим співтовариством.

У програмі ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття» наголошується, що освіта в наш час не повинна завершуватися одержанням диплому – вона має тривати впродовж усього життя, стимулюючи розвиток людини на різних етапах її життєдіяльності. Реалізація концепції навчання впродовж життя як визначального фактора прогресивного розвитку країни спонукає до пошуків нового підходу до підготовки майбутніх фахівців, який ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства через накопичення конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти та саморозвитку впродовж життя.

Виконання сучасних завдань у сфері соціально-культурної діяльності вимагає підготовки висококваліфікованих фахівців у вищих закладах освіти мистецького профілю. Надзвичайно актуальною проблемою сучасної педагогіки постає проблема формування і розвитку творчої особистості педагога.

Особливої ваги набуває означена проблема в контексті підготовки майбутніх учителів мистецьких спеціальностей, педагогічна діяльність яких передбачає постійний розвиток особистісних і професійних якостей, удосконалення мистецьких умінь і навичок, підвищення рівня художньо-естетичного виховання молоді, творчої самореалізації і самовдосконалення.

У дослідженнях з музичної педагогіки визначається велика різноманітність умов та методів навчальної роботи, систематизованих за різними параметрами. Серед існуючих численних педагогічних умов, що сприяють формуванню та розвитку музичного сприйняття, у якості першочергових слід виділити: 1) комфортну психологічну обстановку навчального процесу; 2) діалогічність спілкування між викладачем та студентами; 3) пріоритет форм практичної діяльності на заняттях. Дотримання саме цих умов сприяє створенню позитивної довірливої, доброзичливої атмосфери на заняттях, встановленню міжсуб'єктних відносин, заснованих на співпраці і співтворчості.

Саме ці умови забезпечують впровадження різноманітних методів роботи зі студентами, серед яких слід виокремити:

- методи, диференційовані за джерелами передачі та характером сприйняття художньої інформації, а саме – словесні методи, (пояснення, розповідь, бесіда, обговорення, поточний коментар, вербалізація художнього змісту тощо); наочні методи (слухання музики, аудіовізуальне або «живе» ілюстрування тощо) та їх комбінування;

– методи, диференційовані відповідно з роллю студента у процесі навчання (пасивні, активні, інтерактивні) [7, с. 37].

Словесні та наочні методи є дуже важливими у процесі формування музичного сприйняття у студентів. Вони сприяють розвитку художньо-образного мислення, оскільки містять вербальний компонент, що дозволяє студенту глибше усвідомити зміст твору в цілому та в деталях. Словесні методи завжди пов'язані із домінуванням вербальної установки, яка активізується у студентів та спрямована на досягнення цілей і завдань заняття.

У процесі слухового спостереження функціонують різні види установок: перцептивна – яка налаштовує процес сприйняття; усвідомлена – що відображає свідоме ставлення реципієнта до перебігу подій та явищ у музичному творі; цільова – спрямована на впізнавання елементів музичної мови, формотворчих одиниць тощо; емпатійна та емоційна установки, які налаштовують на досягнення емоційного стану, чуттєве проникнення, співпереживання; аксіологічна – яка дозволяє оцінювати музичні твори, що сприймаються, співвідносячи їх з особистими уявленнями про важливе, цінне, цікаве, та багато інших видів установок.

Завдяки функціонуванню установок різних типів слухове спостереження йде від зовнішніх властивостей музичного твору (які почуттєво сприймаються і емоційно переживаються), до пізнання внутрішніх зв'язків і закономірностей музичних явищ.

Дуже важливо у роботі зі студентами використовувати і комбіновані (слухо-зорові) засоби наочності: відеозаписи (навчальні фільми, концертне виконання музичних творів, записи оперних вистав, фільми-опери тощо), демонстрацію музики у супроводі слайд-шоу, в якому задіяні твори суміжних видів мистецтв.

Впровадження активних та інтерактивних методів дає високу продуктивність у процесі навчання, у стимулюванні навчально-пошукової та пізнавальної діяльності студентів, їх художньо-творчого мислення. Застосування активних та інтерактивних методів у навчальній роботі зі студентами сприяє формуванню слухацького сприйняття та активізує наступні види установок: творчу, особистісну, цільову, усвідомлену, когнітивну, аксіологічну, емоційну та інші.

Мета професійної діяльності майбутнього фахівця музичного мистецтва зумовлена соціокультурним призначенням професійно-педагогічної освіти музиканта і професійної музичної освіти педагога. У першому векторі йдеться про опанування педагогічної кваліфікації як додаткової до основної професії педагога-музиканта: виконавець-вокаліст, піаніст, скрипаль, диригент тощо, тобто про опанування часткової дидактики як елементу загальної методики викладання музичних дисциплін (викладання гри на музичному інструменті, композиції, аналізу музичних форм тощо у спеціалізованих навчальних закладах багаторівневої професійної музичної освіти); у другому – про опанування часткової дидактики, тобто музичного мистецтва як цілісного феномену художньої культури (викладання музичного мистецтва у неспеціалізованих навчальних закладах неперервної освіти протягом життя), який сприяє гармонійному розвитку особистості.

До наведених нормативних характеристик і функцій вчителя додається властива лише викладачам музичного мистецтва функція – художньо-виконавська. Вона полягає у тому, що науково-педагогічний працівник мистецького (музичного) профілю є не лише носієм загальної, національної та педагогічної культури, але й музичної культури, що відображає сформований культурологічно-художній, естетичний світогляд, стійку систему естетичних і моральних цінностей і вимагає специфічного знаряддя праці – власної психофізіології (музикальне мислення, музикальний слух, вокал, кінесика, невербальні засоби, тобто виконавський інструмент), через яку відбувається цілеспрямована людинотворча трансляція культурних фактів музичного мистецтва [5, с. 24].

В сприйнятті мистецького твору слід виокремлювати наступні форми відображення: безпосереднє конкретно-чуттєве відображення, емоційне відображення і відображення в формі вербалізованого мислення [2, с. 103]. Єдність цих форм відображення – одна з умов цілісного характеру сприйняття музичного твору, адже вона передбачає не лише вирішення

пізнавальних завдань (виявлення певної когнітивної інформації), але й опанування його художнього змісту.

Це не зменшує ролі емоційних відчуттів і переживань, які виникають під час сприйняття музичного твору, оскільки головним компонентом музичного образу є саме емоція. Результатами наукових досліджень доведено, що музичний зміст безпосередньо виражається (втілюється) в звукових образах, однак сенс аналізу музичного твору виявляється не просто у сприйнятті цих звукових образів, а в усвідомленні «музичного переживання», що міститься в них [8, с. 207].

Розуміння емоційного змісту музичного твору обумовлене наявністю у слухача досвіду співвіднесення музичних емоцій з інтуїтивними уявленнями про емоції в житті, а також сталих асоціативних зв'язків семантичних компонентів музичних засобів та емоцій. Такі зв'язки формуються в процесі життя людини, складаючи її певний досвід.

Орієнтуючи студентів на спілкування з конкретним музичним твором, слід враховувати ідею Б. Асаф'єва, сутність якої полягає у тому, що кожна історична епоха породжує свій склад образів-інтонацій, що відтворюють емоційні настрої і складають «інтонаційний словник епохи», знання якого забезпечує проникнення слухача в музичний зміст. Володіння цим «словником» сприяє усвідомленню емоційних уявлень. У свою чергу, усвідомлений контроль за художньо-естетичним впливом твору посилює емоційні переживання слухача і забезпечує цілісність його музичного сприйняття.

Отже, цілісне сприйняття музичного твору стає можливим завдяки тому, що логічні операції, з одного боку, розчленовують потік звукових образів у творі, а з іншого, – вказують на засіб їх зв'язку в межах єдиного композиційного цілого, скріплюють розрізненні чуттєві (перцептивні) образи в єдиний цілісний художній образ і, тим самим, організують різні емоційні відтінки цих образів у складне художнє (емоційно-усвідомлене) почуття. Поза таким усвідомленням цілісне сприйняття глибокого за змістом музичного твору стає неможливим.

Як доводять результати дослідів, форми сприйняття музики не є незмінними. Вони еволюціонують разом з ускладненням і розвитком практики. Зміни форм музичного відображення дійсності ведуть до відповідних змін змісту форм музичного сприйняття, отже – до змін теоретичних уявлень про його структуру. Кожному якісно визначеному етапу розвитку музики відповідають свої специфічні форми її сприйняття. Причому, не дивлячись на все, історична своєрідність виявляється у тому, що між ними немає нездоланної межі: дослідник має справу з одним і тим самим предметом, хоча й на різних щаблях його історичної зрілості.

Сучасні форми сприйняття музичних творів слід розглядати як результат всієї попередньої історії музичної культури і практики музично-естетичного виховання. Нинішній рівень музичного сприйняття інтегрує і в певному вигляді відтворює його основні історичні форми, що висуваються на перший план на тому або іншому конкретно-історичному етапі розвитку музичного мистецтва.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Музичне сприймання можна формувати у студентів на заняттях з диригентсько-хорових та інструментальних дисциплін (хорознавство, постановка голосу, хоровий клас, основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, хорове диригування). Ефективність педагогічного керівництва процесом формування цілісного музичного сприйняття у студентів мистецьких спеціальностей в значній мірі обумовлена знанням педагогом структурних компонентів такого рівня сприйняття музики, його сутності та критеріїв, завдяки яким можливо відрізнити цілісне музичне сприйняття від фрагментарного, поширеного в сучасній художній практиці.

Процес музичного сприймання та проблема його психолого-педагогічного керівництва – одна з найскладніших і остаточно не розв'язаних на сьогодні, тому перспективи подальших розвідок у даному напрямку слід спрямовувати на підготовку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей, педагогічна діяльність яких передбачає постійний розвиток

особистісних і професійних якостей, удосконалення мистецьких умінь і навичок, підвищення рівня художньо-естетичного виховання молоді, творчої самореалізації і самовдосконалення.

Джерела та література

1. Асафьев Б. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – 2-е изд. – Л. : Музыка, ЛО, 1973. – С. 61-152.
2. Касяненко М. Д. Педагогика співробітництва : Навч. посібник / М. Д. Касяненко. – К. : Вища школа, 1993. – 320 с.
3. Лобова О. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика : [Монографія] / Ольга Лобова. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. – 516 с.
4. Рудницька О. П. Педагогика: загальна та мистецька: Навч. пос. / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Сегеда Н. А. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія : монографія / Н. А. Сегеда. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 273 с.
6. Сергієнко А. В. Стан сформованості музично-естетичної культури студентів мистецьких спеціальностей у позааудиторній діяльності / А. В. Сергієнко // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. пр. Київського нац. лінгвістичного ун-ту. – К.: КНЛУ, 2014. – № 49. – С. 135–139.
7. Соломаха С. О. Розвиток педагогічної майстерності викладачів музичного мистецтва та світової художньої культури : посібник / С. О. Соломаха. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 158 с.
8. Ткаченко В. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музики // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10 (Ч. 1). – С. 207–112.

References

1. Asafev B. Yzbrannyye statyy o muzykalnom pprocvshchenyy u obpazovanyu. – 2-e yzd. – L. : Muzyka, LO, 1973. – S. 61-152.
2. Kacyanenko M. D. Pedahohika sprivpobitnytstva : Navch. posibnyk / M. D. Kacyanenko. – K. : Vyshcha shkola, 1993. – 320 s.
3. Lobova O. Fopmuvannia osnov muzychnoi kultury molodshykh shkoliapiv: teopiia ta ppraktyka : [Monohpafiia] / Olha Lobova. – Cumy : VVP «Mriia» TOV, 2010. – 516 s.
4. Pudnytska O. P. Pedahohika: zahalna ta myctetska: Navch. pos. / O. P. Pudnytska. – Ternopil: Navch. knyha – Bohdan, 2005. – 360 s.
5. Ceheda N. A. Pprofeciinyi pozvytok vykladacha muzychnoho myctetstva: ictopiia, metodolohiia, teopiia : monohpafiia / N. A. Ceheda. – K. : NPU imeni M. P. Dpahomanova, 2011. – 273 s.
6. Sefhiienko A. V. Stan cfopmovanosti muzychno-ectetychnoi kultury studeniv myctetskykh cpetsialnoctei u pozaaudytornii diialnosti / A. V. Sefhiienko // Teopetychni pytannia kultury, ocvity ta vykhovannia: zb. nauk. pp. Kyivckoho nats. lindhvictychnoho un-tu. – K.: KNLU, 2014. – № 49. – S. 135–139.
7. Colomakha S. O. Pozvytok pedahohichnoi maicetpnosti vykladachiv muzychnoho myctetstva ta cvitovoi khudozhnoi kultury : posibnyk / S. O. Colomakha. – Kipovohpad : Imekc-LTD, 2013. – 158 s.
8. Tkachenko V. Aktualni ppoblemu pprofeciinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv muzyky // Ppoblemu pidhotovky suchachnoho vchytelia. – 2014. – № 10 (Ch. 1). – S. 207–112.

Турич Юлия, Кузава Ирина. Психолого-педагогическое руководство процессом восприятия у студентов художественных специальностей. Статья посвящается изучению и теоретическому обоснованию проблемы психолого-педагогического руководства процессом восприятия у студентов художественных специальностей. На основании изучения и анализа научной, педагогической, культурологической, философской и искусствоведческой литературы по данному вопросу, авторы конкретизируют и теоретически обосновывают содержание понятий «музыкальное восприятие», «психолого-педагогическое руководство», раскрывает особенности музыкального восприятия в профессиональной подготовке студентов творческих специальностей; определяет особенности музыкального восприятия студентов творческих специальностей.

Ключевые слова: музыкальное восприятие, педагогическое руководство, студенты, творческие специальности.

Turich Julia, Kuzava Irina. Psychological-pedagogical leadership of the process of musical perception of students of artistic specialties. The article is devoted to studying and theoretical substantiation of the problems of the psychological- pedagogical management of process of the music perception by the students of art specialization.

On the basis of studying and analysis academic pedagogical cultural philosophical and art literature on the particular problem, the autor concretizes and theoretically substantiate the content of notions Music perception psychological- pedagogical management. The aim of the article is to expose the content of culture of music perception, analyze the process of formation music perception in professional preparation students of art specializations, determine the peculiarity of music perception by students of art specialties.

Key words: music perception, pedagogical management, student's youth, art specialties.

Стаття надійшла до редколегії 05.12.2018 р.